

ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมใน การจัดการป่าชุมชนต้นแบบ เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน Scholars of the Forest: The Process of Consciousness Cultivation for the Model Community Forest Management in the Upper Mun River Basin

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) เตชา กัปโก และ
พระมหาบุญเลิศ อินทพลญโญ

Phramaha Prakasit Sirimedho (Thitipasitthikorn), Decha Kuppako and
Phramaha Boonlert Inthapanyo

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

1Corresponding Author. sirimato@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน 2) ศึกษาบทบาทของปราชญ์ป่าในการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และ 3) นำเสนอกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน สรุปได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบเดิม” คือ การจัดการอนุรักษ์ พิทักษ์ป่าชุมชนที่ดำเนินการด้วยความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎกติกาที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตั้งแต่อดีต และรูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบใหม่” คือ การจัดการอนุรักษ์ พิทักษ์ป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐ

2) ปราชญ์ป่าได้แสดงบทบาทต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์

3) กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของ
ปราชญ์ป่า มี 5 กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า”
ประกอบด้วย 1) กระบวนการให้ความรู้ 2) กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ 3) กระบวนการส่งเสริมและ
พัฒนานวัตกรรม 4) กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วม และ 5) กระบวนการสานสัมพันธ์เครือข่ายทาง
สังคม โดยกระบวนการทำงานด้านการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่านั้นเริ่มจากการหาจุดร่วม มีระเบียบ
เสมอกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน

คำสำคัญ: ปราชญ์ป่า; กระบวนการสร้างจิตสำนึก; การจัดการป่าชุมชนต้นแบบ; เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน

Abstract

This qualitative research, consists of three main objectives, namely: 1) to study the model of community based forest management in the upper basin of Mun river; 2) to study roles of the forest scholars in cultivating consciousness in community based forest management in the upper basin of Mun river; and 3) to demonstrate a model of Consciousness Cultivation for the community based forest management in the upper basin of Mun River. The research was carried out using in-depth interviewing with 40 key informants. The Collected data were analyzed using descriptive and exploratory data analyses.

Findings in this study reveal as follows:

1. The model of community based forest management in the upper basin of Mun river can be categorized into the following 2 types: “Traditional Forest Conservation” refers to community forest management based on knowledge, local wisdom, beliefs, faith and rules descended as local tradition since the part. And another type of management model is “Modern Forest Conservation” which refers to community based forest management as implemented by governmental authorities like the Royal Forest Department in allowing the community to participate in owning and managing the community forest by themselves and work together with the authority, whereas the government will supervise the management processes to follow the required standards.

2. Forest scholars have played significant roles in the development of community based forest management including: 1) the role of the instructor, 2) the role of the creator of the management process, 3) the role of the intellectual leader, 4) Network builder role, and 5) Coordinator role.

3. The process in cultivating awareness in community forest management in the upper basin of Mun river includes the following 5 steps of process known as “KLIPS Model = A Process in cultivating consciousness implemented by forest scholar” consisting of : 1) K = knowledge, 2) L= leadership, 3) I = innovation, 4) P = participation, 5) S = Social Networks (Social Networking Process).

Keywords: Scholars of the Forest; The Process of Consciousness Cultivation; Model Community Forest Management; the Upper Mun River Basin

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างมากต่อสิ่งมีชีวิต มนุษย์มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยประโยชน์ทางตรง ได้แก่ เป็นแหล่งปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต คือ อาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค สำหรับประโยชน์ทางอ้อม วิธีชีวิตของชุมชนในชนบทไทยส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับพื้นที่ป่ามาเป็นระยะเวลายาวนาน มีการอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในการดำรงชีวิต การพัฒนาประเทศและการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ในช่วงที่ผ่านมา เป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการใช้ทรัพยากรต่างๆ เป็นวัตถุดิบเพื่อการผลิตจำนวนมาก ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกใช้เกินกว่าศักยภาพ มีการบุกรุกแผ้วถางเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้เป็นที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมทำให้อุณหภูมิพื้นที่ป่าไม้อย่างถาวร ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงปรัชญาในการจัดการป่าเสียใหม่ โดยหวังผลหลัก 2 ประการ คือ ไม่ทำลาย และทั้งยังรักษาและฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศป่าไม้ให้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็หาทางให้ผู้คนรอบๆ ป่าและในป่า มีส่วนได้รับประโยชน์จากที่ดินในป่าและทรัพยากรจากป่ามากขึ้น นั่นก็คือ “ป่าชุมชน” หรือ “Community Forestry” ป่าชุมชนว่าเป็นกิจกรรมของคนชนบทในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูก จัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการที่ยั่งยืน ที่รวมถึงป่า ทั้งที่เป็นป่าบก ป่าชายเลน รวมถึงป่าพรุและบึงทาม ประกอบด้วย ต้นไม้ พืชหญ้า พันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมด ป่าชุมชนอาจตั้งอยู่รอบหมู่บ้าน รอบแหล่งชุมชน หรืออาจอยู่ไกลเคียงกับ (Sookwong, 2007)

ป่าชุมชนเป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐานหรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน การจัดการหรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน อีกทั้งป่าชุมชนยังเป็นรูปแบบการใช้ที่ดิน ทรัพยากรป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชุมชนรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการ บำรุง รักษาอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน อันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพและทางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น และความตระหนัก ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Leknoi, 2017) โดยผ่านกระบวนการสะสมและถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน แนวคิดที่มองป่าชุมชนในฐานะทางเลือกการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือมองป่าชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่น ป่าชุมชนจะช่วยรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนให้ชาวชนบท (Onphrom, 2011)

จากสถานการณ์จะเห็นได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดนครราชสีมาแนวโน้มลดลงทุกๆ ปี แม้จะมีกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้อยู่หลายฉบับ แต่ก็ไม่สามารถใช้บังคับได้อย่างทั่วถึง ปัญหาสำคัญ คือการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้อันเป็นผลมาจากการแสวงหาผลประโยชน์โดยอาศัยช่องโหว่ของกฎหมาย ความไม่ชัดเจนของแนวเขตป่าไม้ที่ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างต่อเนื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหาคือค่อนข้างได้ผลมากที่สุด คือ การหาแนวร่วมระดับท้องถิ่นเพื่อร่วมกันการจัดทำแนวเขตป่าไม้ให้ชัดเจนควบคู่ไปกับการประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายทราบถึงโทษทางกฎหมายของการบุกรุกยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมไปถึงการเร่งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทเรียนด้านรูปแบบในการจัดการป่าชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ซึ่งเป็นเขตต้นน้ำของแม่น้ำมูลอันเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อถอดบทเรียนการจัดการรูปแบบและกลไกที่ประสบผลสำเร็จในระดับท้องถิ่น ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้อันเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน บทเรียนที่ได้จะแสดงถึงแบบอย่างการสร้างจิตสำนึกร่วมแก่ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้กระบวนการที่เรียกว่า “ปราชญ์ป่า” เป็นรูปแบบการสร้างจิตสำนึกร่วมที่จะสนับสนุนให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันสร้างความตระหนักต่อปัญหาและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การจัดการ การแก้ไขปัญหา และการอนุรักษ์พิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน
2. เพื่อศึกษาบทบาทของปราชญ์ป่าในการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบของปราชญ์ป่า

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่ ป่าชุมชนต้นแบบที่ได้รับรางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับจังหวัดจากโครงการ “คนรักป่า ป่ารักชุมชน” ระหว่าง ปีพ.ศ.2555 – 2559 ตั้งอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนในพื้นที่อำเภอหนองบุญมาก ปักธงชัย และสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชน โดยที่ผ่านมาสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้มีการวิเคราะห์และกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการดำเนินโครงการป่าชุมชน ซึ่งมี 3 กลุ่มหลักรวมทั้งสิ้น 40 รูป/คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (Key Stakeholders) จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ 8 (นครราชสีมา) ผู้อำนวยการส่วนจัดการป่าชุมชน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานป่าชุมชน และจากผู้นำชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ พระสงฆ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำองค์กรชุมชน 2) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง (Primary Stakeholders) จากประชาชนในพื้นที่วิจัย และ 3) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอง (Secondary Stakeholders) จากกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ สถานศึกษา ภาคเอกชน เครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา และผู้ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจงจากจากผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้แทนจากสำนักจัดการป่าชุมชน หรือผู้แทนจากสำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ 8 (นครราชสีมา) และ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 15 รูป/คน ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการป่าชุมชน จากสำนักพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ 8 (นครราชสีมา) 2) ผู้นำส่วนท้องถิ่น ผู้แทนเครือข่ายป่าชุมชน ผู้แทนคณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัด ผู้แทนคณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่ เครือข่ายภาคเอกชน 3) นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านสิ่งแวดล้อม/ป่าชุมชน ด้านการสร้างจิตสำนึก ด้านพระพุทธศาสนา

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างแรงจูงใจ แนวคิดการสร้างจิตสำนึก แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย และแนวคิดเกี่ยวกับการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่าง เดือนตั้งแต่เดือน มกราคม – เดือนธันวาคม พ.ศ.2560 รวมระยะเวลา 12 เดือน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยมิได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวทางการจัดการป่าชุมชนเพื่อทราบถึงพัฒนาการและรูปแบบการจัดการการอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นแบบ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ การแสดงบทบาทของผู้นำกับการพัฒนาชุมชน เพื่อทราบถึงบทบาทของปราชญ์ป่าในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการป่าชุมชน บทบาทของผู้นำชุมชน แกนนำในการใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการจัดการป่าชุมชน มีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชน การประกอบพิธีกรรมและพฤติกรรมชุมชนหรือกลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างคำถาม โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมาย

3.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน โดยร่วมทำกิจกรรม สังเกต ชักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จดบันทึก สังเกตการณ์กิจกรรมเพื่อศึกษาเหตุการณ์และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงจัดกิจกรรม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยทำการสังเกตพฤติกรรมของแกนนำและผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีส่วนในกิจกรรมนั้นๆ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยวิเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน บทบาทของปราชญ์ป่าในการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และ นำเสนอรูปแบบกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี ของป่าชุมชนสามสิบสี่และเขาเขียวมีกระบวนการปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนด้วยแนวคิด ภูมิปัญญา จารีต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า จารีตประเพณี มีความเชื่อ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตเกี่ยวกับการจัดการป่า เช่น การบวชป่า การเซ่นไหว้ศาลปู่ตา การบายศรีสู่ขวัญข้าว ทั้งนี้กิจกรรมต่างๆ ได้ให้ประชาชน ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ และรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจวิถีชีวิตชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการรูปแบบนี้ จะมีผู้เกี่ยวข้องที่เป็นผู้นำพิธีกรรม เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้นำทำกิจกรรมต่างๆ โดยการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบนี้จะปรากฏในช่วงเริ่มต้นการอนุรักษ์ที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ โดยเป็นหารอาศัยความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์ในป่าเป็นเครื่องชักจูงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์จัดการป่าชุมชน

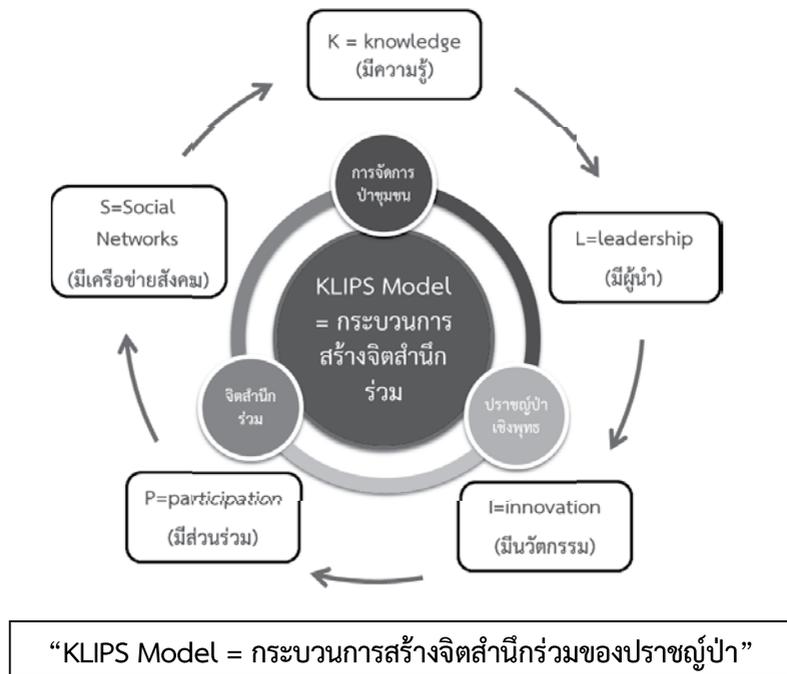
1.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ของป่าชุมชนเขาสามสิบสี่และเขาเขียว มีรูปแบบการจัดการโดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสูงสุด “ป่ายั่งยืน ชุมชนได้ประโยชน์” โดยมีการสร้างเครือข่ายจัดการป่าชุมชนร่วมกัน นำโดยภาคชุมชนคือคณะกรรมการป่าชุมชน องค์การภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนที่ดำเนินกิจกรรม CSR มีรูปแบบการจัดการเป็นประชารัฐอย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างมีแผนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจน และหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายก็ทำหน้าที่ร่วมกันสนับสนุน เช่น สนับสนุนแรงงาน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น จึงทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นโดยโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการทำงานที่เสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นสร้างจิตสำนึกให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความรู้ให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง รูปแบบการจัดการที่เป็นกระบวนการต่อรองทางการเมืองของป่าชุมชนเขาสามสืบสังและเขาเขียว ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายมาเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ โดยป่าชุมชนเขาสามสืบสังและเขาเขียวเดิมที่แม้จะมีปัญหาด้านการจับจองพื้นที่อยู่บ้าง เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งโดยมากเป็นผู้นำชุมชนได้ทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์ของส่วนรวม แล้วประชาชนในพื้นที่ที่จับจองพื้นที่ต่างยินยอมคืนพื้นที่ด้วยดี อาจมีข้อขัดแย้งอยู่บ้างเป็นบางราย ก็จะเข้าสู่กระบวนการไกลเกลี่ยของชุมชน เช่น เมื่อมีข้อพิพาทขึ้นเกี่ยวกับแนวเขต คณะกรรมการป่าชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ป่าไม้ ที่ดิน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวินิจฉัยหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้หลังจากได้รับอนุมัติจดทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้วปรากฏว่าคณะกรรมการป่าชุมชนสามารถใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้นมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไม่ปรากฏมีการบุกรุกพื้นที่ป่าอีกเลย

2. บทบาทของปราชญ์ป่าในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน การแสดงบทบาทของปราชญ์ป่าแต่ละกลุ่มนั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมจัดการป่าชุมชนในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนางานด้านการจัดการป่าชุมชน ปราชญ์ป่าได้แสดงบทบาทที่มีผลต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนใน 5 บทบาทด้วยกัน คือ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ โดยปราชญ์ป่านั้น ที่เรียกว่า “ปราชญ์ป่าเชิงพุทธ” เพราะได้มีการนำหลักคิด คือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินส่งเสริมหรือสร้างจิตสำนึกร่วมในเบื้องต้น คือ 1) หลักสาธารณโภคี ร่วมกันบริโภค คือ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน ผลที่เกิดจากการอนุรักษ์ พืชพันธุ์ ฟื้นฟู รักษาป่าชุมชน เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็มีการแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม ทุกคนในชุมชนร่วมเป็นเจ้าของ คือ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2) หลักศีลสามัญญาตา มีศีลเสมอกัน คือ การมีระเบียบ กฎ กติกาการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ และ 3) หลักทิวฐิสามัญญาตา มีความเห็นเสมอกัน คือ การที่ปราชญ์ป่าส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยสร้างกิจกรรมให้ชุมชนเห็นถึงประโยชน์ของป่าร่วมกัน คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของเครือข่ายป่าชุมชน โดยปราชญ์ป่าเชิงพุทธมีวิธีการจัดการป่าชุมชนที่สรุปได้คือ 1) การให้สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นพ้องและยอมรับในหลักการการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน 2) การร่วมกันกำหนดแนวเขตป่าชุมชนอย่างชัดเจน โดยอาจจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าประเพณี ป่าใช้สอย 3) การมีกฎเกณฑ์ กฎกติกาและแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบ โดยมีการตั้งองค์กรของชุมชนเพื่อทำหน้าที่ดูแล ตรวจสอบตรา และควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทั้งนี้ สารของกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่ามักมีลักษณะ

ร่วมกันหลายประการ เช่น ห้ามตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด ในบริเวณป่าใช้สอยที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์จะต้องใช้เท่าที่จำเป็นและเพื่อการบริโภคเท่านั้น มิใช่เพื่อจำหน่าย การตัดไม้ใช้สอยต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อนและตัดเท่าที่จำเป็นต้องใช้ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดค่าปรับและบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของชุมชน และ 4) มีการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างสมาชิกเป็นครั้งคราว เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาสังคมของชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรของชุมชนขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลตรวจตรา และควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยหลักการในการจัดการป่าชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ 4 ประการ คือ การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนทั้งหมด

3. กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วม 5 กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย 1) K = knowledge (ความรู้) เป็นกระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เช่น ประโยชน์ของป่าชุมชน หลักการจัดการป่าชุมชน ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่างๆ 2) L = leadership (ภาวะผู้นำ) เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนจัดการตนเองได้ในรูปแบบต่างๆ โดยส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนที่ชุมชนแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการจัดการป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง 3) I = innovation (นวัตกรรม) เป็นกระบวนการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมการพัฒนาแบบการจัดการ ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ๆ เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อมาสนับสนุนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน 4) P = participation (การมีส่วนร่วม) เป็นกระบวนการหาแนวร่วม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน 5) S = Social Networks (เครือข่ายทางสังคม) เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงาน รวมไปถึงการหาผู้สนับสนุนในการจัดกิจกรรม เผยแพร่องค์ความรู้ และขยายผลการอนุรักษ์จัดการป่า มีแผนภาพสรุปได้ดังนี้

อภิปรายผล

1. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน

1.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี ของป่าชุมชนสามสิบสี่และเขาเขี้ยวมีกระบวนการปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนด้วยแนวคิด ภูมิปัญญา จารีต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า จารีตประเพณี มีความเชื่อ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตเกี่ยวกับการจัดการป่า เช่น การบวชป่า การเซ่นไหว้ศาลปู่ตา การบายศรีสู่ขวัญข้าว ทั้งนี้กิจกรรมต่างๆ ได้ให้ประชาชน ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ และรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ วิถีชีวิตชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการรูปแบบนี้ จะมีผู้เกี่ยวข้องที่เป็นผู้นำพิธีกรรม เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้นำทำกิจกรรมต่างๆ โดยการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบนี้จะปรากฏในช่วงเริ่มต้นการอนุรักษ์ที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ โดยเป็นหารอาศัยความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์ในป่าเป็นเครื่องชักจูงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์จัดการป่าชุมชน สอดคล้องกับ Kanjana Khoomsap (2002) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมุงจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชุมชนบ้านดอนหมุงมีทุนทางสังคม ที่เข้มแข็ง มีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความพอเพียง มีความเอื้ออาทร มีจารีตประเพณี ของการจัดการทรัพยากรส่วนรวมได้อย่างเข้มแข็ง มีความไว้วางใจ เชื่อใจซึ่งกันและกัน

1.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ของป่าชุมชนเขาสามสืบสังและเขาเขียว มีรูปแบบการจัดการโดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสูงสุด ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างมีแผนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจน และหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายก็ทำหน้าที่ร่วมกันสนับสนุน เช่น สนับสนุนแรงงาน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น จึงทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นโดยโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการทำงานที่เสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นสร้างจิตสำนึกให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความรู้ให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Apidet Meaunnoi (2005) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนป่าดงนาามน จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ในภาพรวมราษฎรมีส่วนร่วมเกือบทุกครั้งในกิจกรรมด้านการสรรหาและคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนด้านบุคลากรเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการ ด้านการประสานงานกับองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือการได้รับการส่งเสริม และรับการสนับสนุนการบริหารจัดการป่าชุมชนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ด้านการกำหนดกฎระเบียบบังคับขององค์กร ราษฎรมีส่วนร่วมเป็นบางครั้ง ในกิจกรรมด้านกรรมการกำหนดนโยบายและวางแผนการจัดการป่าชุมชน ด้านการปลูกป่าและบำรุงดูแลรักษาป่ารวมถึงกิจกรรมด้านการอนุรักษ์

1.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง รูปแบบการจัดการที่เป็นกระบวนการต่อรองทางการเมืองของป่าชุมชนเขาสามสืบสังและเขาเขียว ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ โดยป่าชุมชนเขาสามสืบสังและเขาเขียวเดิมที่แม้จะมีปัญหาด้านการจับจองพื้นที่อยู่บ้าง เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งโดยมากเป็นผู้นำชุมชนได้ทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์ของส่วนรวม แล้วประชาชนในพื้นที่ที่จับจองพื้นที่ต่างยินยอมคืนพื้นที่ด้วยดี อาจมีข้อขัดแย้งอยู่บ้างเป็นบางราย ก็จะเข้าสู่กระบวนการไกลเกลี่ยของชุมชน เช่น เมื่อมีข้อพิพาทขึ้นเกี่ยวกับแนวเขต คณะกรรมการป่าชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ป่าไม้ ที่ดิน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวินิจฉัยหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้หลังจากได้รับอนุมัติจดทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้วปรากฏว่าคณะกรรมการป่าชุมชนสามารถใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้นมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไม่ปรากฏมีการบุกรุกพื้นที่ป่าอีกเลย

2. ประชาชนป่าได้แสดงบทบาทที่มีผลต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนใน 5 บทบาทด้วยกัน คือ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ สอดคล้องกับ Thawatchai Phaengphinit

(2009) ได้ศึกษา คุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมแผนใหม่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านทำการเกษตรกรรมแผนใหม่ โดยการทำเกษตรผสมผสานผ่านแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมแผนใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ล้มแล้วลุก คิดแตกต่าง สร้างทางเลือก ยึดศาสนธรรม ปฏิบัติเพื่อพัฒนา กล้านำเสนอ และศรัทธาเศรษฐกิจพอเพียง

3. รูปแบบกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ของปราชญ์ป่า โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วม 5 กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย 1) K = knowledge (ความรู้) เป็นกระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เช่น ประโยชน์ของป่าชุมชน หลักการจัดการป่าชุมชน ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่างๆ 2) L = leadership (ภาวะผู้นำ) เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนจัดการตนเองได้ในรูปแบบต่างๆ โดยส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนที่ชุมชนแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการจัดการป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง 3) I = innovation (นวัตกรรม) เป็นกระบวนการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรม การพัฒนารูปแบบการจัดการ ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ๆ เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อมาสนับสนุนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน 4) P = participation (การมีส่วนร่วม) เป็นกระบวนการหาแนวร่วม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน 5) S = Social Networks (เครือข่ายทางสังคม) เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงาน รวมไปถึง การหาผู้สนับสนุนในการจัดกิจกรรม เผยแพร่องค์ความรู้ และขยายผลการอนุรักษ์จัดการป่า สอดคล้องกับ Vimollak Chuchart (1997) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า การที่จะทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน ควรมีการจัด ให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สนับสนุนการจัดการกิจกรรม ของเครือข่าย ให้คุณค่าให้ขวัญและกำลังใจแก่สมาชิกกระตุ้นให้ร่วมมือกันทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน ปลูกฝังให้สมาชิกมีความสำนึกในความเป็นเจ้าขององค์กรและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้คือ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาคนที่เป็สมาชิก พัฒนาคความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกองค์กรโดยให้ความต่อเนื่องและประสานสัมพันธ์อย่างราบรื่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

- 1.1 รัฐจัดทำนโยบายการอนุรักษ์ป่าชุมชนบนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันของชุมชนและการบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐ
- 1.2 นโยบายส่งเสริมการขับเคลื่อนแผนการอนุรักษ์ป่าชุมชนของภาคีเครือข่าย
- 1.3 จัดทำแผนปฏิบัติการของภาคีเครือข่ายสร้างการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยยึดการใช้ประโยชน์ของชุมชนเป็นแกนขับเคลื่อน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 การวิเคราะห์ถึงผลสัมฤทธิ์ในการจัดทำแผนกลยุทธ์และกลไกในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พิทักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา
- 2.2 การพัฒนาต่อยอดพื้นที่เศรษฐกิจด้วยผลผลิตจากป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของป่าชุมชนต้นแบบจังหวัดนครราชสีมา
- 2.3 แนวทางการยกระดับการพัฒนาจากพื้นที่ระดับชุมชนสู่พื้นที่อื่นๆ ด้วยกระบวนการเชื่อมโยงที่เป็นรูปธรรม

References

- Chuchart, V. (1997). *Presentation of Model of Learning Network Process for Forest Conservation*. Dissertation of Education, Graduate Study, Chulalongkorn University.
- Khoomsap, K. (2002). Sustainable Management of the local forest, in case study of the community forest Ban Don Moo, Ubon Ratchathani Province. *Rajabhat Agricultural Journal*, 4 (1), 33-35.
- Leknoi, U. (2017). Suburban community to Green Community Driven Guideline: Low Carbon Community. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 56-74.
- Meaunnoi, A. (2005). *Participation of the public in Forest Management Case Study: Community Forest of Dong Na Mon Karasin province*, Thesis of Master of Science, Graduate Study of Khon Kaen University.
- Onphrom, S. (2011). Community Forest: Technology of power controlling the community in Chiang Mai in case: Community Forest of Huai Kaew Subdistrict, Mae on District, Chiang Mai Province. *Journal Sociology and Anthropology*, 30 (2), 176.
- Phaengphinit, T. (2009). Characteristics of Scholar of the Forest in New Agricultural Northeastern. *Research Journal of Suan Dusit University, Social Sciences and Humanities*, 3 (1), 22-32.
- Sookwong, S. (2007). *Management of the community Forest*. Bangkok: Documentary.